

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Έλεγχος κριτικής

Χ. Γ. Γεωργίου

doi: [10.12681/makedonika.984](https://doi.org/10.12681/makedonika.984)

Copyright © 2015, Χ. Γ. Γεωργίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργίου Χ. Γ. (1967). Έλεγχος κριτικής. *Μακεδονικά*, 7, 373–375. <https://doi.org/10.12681/makedonika.984>

- 36) Ό Τιμωτάτος Ίωάννης Σ. Δάλλης εκ Χώρας Χοτόβου
 37) Η Τιμωτάτη Μαρινώ σύζυγος Ί. Δάλλη
 38) Οί Τιμωτάτοι Αὐτάδελφοί Γεωργίου Παπαζαββελερινού
 39) Οί Τιμωτάτοι Αὐτάδελφοί Μήτσιου Ζλατάνου

Δ' Μοναστήριον τῆς Ρίλας

- 1) Πανοσιολογιώτατος Νεόφυτος Παπαπέτρος ὁ καὶ Μουσικός
 2) Όσιολογιώτατος Ίεροδιάκονος Ίσαΐας Χ' Φιλίππου ὁ καὶ Μουσικός
 3) Μουσικολογιώτατος Ίεροδιάκονος Κύριλλος Παπαστάμου

Ε' Οί τοῦ Ἐπιτρόπου Ίωσήφ Μαθηταί

- 1) Όσιολογιώτατος Χρῦσανθος Παῦλου Πλαμτζᾶ
 2) Όσιολογιώτατος Ἀβέρκιος Παπασιλβέστρου
 3) Ίεροδιάκονος Ἀβράμιος
 4) Λογιώτατοι Αὐτάδελφοί Κων/νος καὶ Ίωάννης Λαζάρου εκ Σαμακοβίου

I. ΒΑΤΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Εὐχαριστῶ τὸν κ. Βασ. Φόρη δι' ὅσα καλὰ ἔγραψε γιὰ τὸ βιβλίον μου «Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα Γέρμα Καστοριάς» στὸ περιοδικὸ Balkan Studies τόμ. 3, σελ. 208-212 ἐξαίρων διάφορα προσόντα του, τὸ σπουδαιότερο τῶν ὁποίων εἶναι ἡ καλὴ κι ἀκριβὴς ἀπόδοσις τοῦ ἰδιώματος. Παρὰ ταῦτα ὁμως τονίζει καὶ μερικὰ μειονεκτήματα τοῦ βιβλίου.

Ἐπειδὴ νομίζω πὼς οἱ σχετικὲς γνῶμες τοῦ κ. Β. Φόρη δὲν εὐσταθοῦν καὶ μειώνουν καὶ τὴν ἀξιολογίαν τοῦ ἔργου, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἐπαινεῖ, ἐθεώρησα ἀναγκαῖο χάριν τῆς ἀληθείας νὰ προβῶ στὴν ἐξέτασι καὶ ἀνασκευὴ αὐτῶν.

Οἱ γνῶμές του εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Πρῶτα - πρῶτα δὲ συμφωνεῖ μὲ τὴ σειρά, πού δημοσιεύτηκε ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου: λεξιλόγιο, προσθήκες, τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα καὶ γραμματικὲς παρατηρήσεις. Προτίμησα ὁμως τὴ σειρά αὕτη, γιατί εἶχα ὑπ' ὄψει πὼς πρῶτα δημιουργήθηκε ἡ γλώσσα κ' ὕστερα ἀκολούθησε ἡ συγγραφὴ γραμματικῆς.

2. Διατείνεται πὼς τὸ λεξιλόγιο εἶναι «ὑπέρμετρα ἐκτεταμένον» κι εὐρίσκει «λήμματα περιττά (!) ἢ ἄλλα, πού θὰ τοὺς ἀρκοῦσε ὁ χαρακτηρισμὸς «κοινόν». Προχωρώντας ὁμως παρατηρεῖ: «βέβαια τέτοια λήμματα διαφωτίζουν πολὺ συχνὰ σπουδαία φωνητικά, μορφολογικὰ ἢ καὶ συντακτικὰ χαρακτηριστικά, αὐτὰ ὁμως θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ συζητηθοῦν στὰ οἰκεία κεφάλαια τῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων» ὥστε τὰ λήμματα δὲν εἶναι καθόλου περιττά. Τὸ πὸν εἶναι καλύτερα νὰ συζητηθοῦν εἶναι ζήτημα προτιμήσεως. Κι ἀναφέρω, ὅσα γράφω στὸν πρόλογόν μου σελ. η' «ἤθελα ἡ ἐργασία μου νὰ ἐπεκταθῆ σὲ ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερο κύκλον» κ.τ.λ., γιατί ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἔρευνα κ' ἡ ἐξέτασι τῶν γλωσσικῶν φαινομένων σὲ πλοῦσια ὕλη κι ὄχι φτωχὴ γίνεται πληρέστερη κι ἀποδοτικώτερη.

3. Ό κ. Β. Φόρης βρίζει τὴ φωνητικὴ τοῦ βιβλίου μου πολὺ περιληπτικὴ. Ἄλλὰ ἀπαντῶ σ' ὅλες τὶς γραμματικὲς βλέπομε ὅτι τὸ φθογγολογικὸ μέρος εἶναι πολὺ μικρότερον ἐν σχέσει μὲ τὰλλα δύο μέρη, τὸ τυπικὸ καὶ τὸ ἔτυμολογικόν, γιατί τὰ φαινόμενα, πού ἐξετάζει, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα. Ἡ μικρὴ γραμματικὴ τοῦ Thumb διαθέτει 13 μόνον σε-

λίδες γιά τή φθογγολογία, ἐνῶ γιά τήν μορφολογία 126· ἡ μεγάλη (1910) διαθέτει 26 μό-
νον σελίδες γιά τή φθογγολογία καί 144 γιά τή μορφολογία.

4. Ὁ κ. Β. Φόρης παρατηρεῖ στήν περίφημη κριτική του ὅτι, ἐνῶ οἱ τύποι ἔχου ἀγα-
πῆς, ἔχου ἀναθηματις κ.τ.λ. γράφονται μέ ἄπλό ζ (ὑπερωϊκό), οἱ λέξεις πε'ρς', δγ'ακος'
κ.τ.λ. γράφονται μέ ζ παχῦ (οὐρανικό), μολονότι πρόκειται γιά τὸ ἴδιο φαινόμενο, τῆς
ἐξαφανίσεως δηλ. τοῦ καταληκτικοῦ φωνήεντος. Στενοχωρεῖται γι' αὐτὸ ὁ κ. Β. Φόρης
καί ἀπορεῖ. Ἄλλὰ τί νά γίνη; νά μή ποῦμε τήν ἀλήθεια; Ἐτεῖ ἔχουν τά πράγματα, ὅπως τά
κατέγραψα καί σ' αὐτὸν ἀπέκειται νά λύσῃ τήν ἀπορία του! Γράφοντας δέ διδάσκει ἐπι-
σης πῶς τὰ ζ ξ ψ εἶναι διπλοὶ φθόγγοι! Μ' αὐτὸ κι ἕνας μαθητῆς τῆς Β' τάξεως τοῦ δημο-
τικοῦ τὸ ξέρει.

Ἄλλὰ δυστυχῶς θριαμβολογῶν ἀμφισβητεῖ τήν εἰλικρίνειά μου στοῦ ζήτημα τῆς
προφορᾶς λέξεων τοῦ ιδιώματος, γιατί γράφει: «ἔτσι ὁμοῦ παίρνομε μιά ὄχι ξεκαθαρισμέ-
νη εἰκόνα τῆς προφορᾶς καί δικαιοῦμαστε νά ἀναρωτηθοῦμε, μή τυχόν τὸ ἴδιο συμβαίνει
καί μέ ἄλλους φθόγγους». Τήν παραπάνω μομφή κρίνω ἀπαράδεκτη καί τήν ἀπορρίπτω
μέ δικαιολογημένη ἀγανάκτηση.

5. Κατακρίνει πρός τοῦτους τὸν τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο γράφω τῖς φράσεις, στίς ὀ-
ποῖες ὑπάρχουν προκλιτικά π.χ. νά σέ λούσω, ἂν σέ πιάσω κ.τ.λ. καί τὰ ιδιωματικά νά
σι λούσου, ἂν σι πχ'άσου κ.τ.λ., γιατί, λέγει, ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς γραφῆς προέρχεται ἀπὸ
τὴν καθαρῆσους, ἐνῶ θά ἔπρεπε κατὰ τὴ Νεοελληνική γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς νά
γράψω νασιλούσου, θασιλ'ώσου κ.τ.λ. Δέ νομιζῶ ὅτι ἡ Νεοελληνικὴ γραμματικὴ, στήν
ὁποία πιστεῖται ὁ κ. Β. Φόρης, εἶναι κανένα γλωσσικὸ εὐαγγέλιο, τὸ ὁποῖο ἔχουν τὴν ὑπο-
χρέωσι οἱ Πανελλήνους νάκολουθοῦν.

6. Δέ συμφωνεῖ ἀκόμη καί μέ τὴ γραφῆ μου «ἡ συννυφάδα μου» καί διαλεκτικὰ «ἡ
συμφάδα μ», τὴν ὁποία θεωρεῖ λανθασμένη. Δικαίωμά του εἶναι νά ἔχη τὴ γνώμη αὐτή,
ἀλλ' ὅς ἐπιτρέπη καί στοὺς ἄλλους νά ἔχουν τὴ δική τους.

Ἐγὼ προσέχω πολὺ σέ ζητήματα ὀρθογραφίας καί γενικά σέ γλωσσικὰ στά παραγ-
γέλματα καί διδάγματα τοῦ ἀειμνήστου καί διακεκριμένου γλωσσολόγου καί καθηγητοῦ
μου Γεωργ. Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος ἔλυσε τόσα προβλήματα ἀναγόμενα στήν ἐπιστήμη τῆς
Γλωσσολογίας καί ἄφησε ἐποχὴ στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο. (Πρβλ. Γεωργ. Χατζιδάκι,
'Ακαδ. Ἄναγν. τόμ. Β' σελ. 520). Ἡ δική του γραφὴ «σιατιστινὸ ἰδίωμα», «σπλῆνα»
εἶναι λανθασμένη, γιατί κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἡ ὀρθὴ εἶναι σιατιστινὸ ἰδίωμα,
σπλῆνα.

7. Ἀξιοπερίεργο εἶναι ὅτι μέσα στά ἐλεγκτέα συναναμειγνύει καί διάφορα π.χ. «μὶ
τῆς ὑγείας σας, πόταβους, ὀπόταβους, λούσας, πχ' ἄσιμέτι, φέριμέτι του ἰδῶ», κι ἔτσι
δημιουργεῖται σύγχυσι καί ἕνας σάλος, ἐνῶ ἔπρεπε νάσχολληθῆ μ' ἐκεῖνα ἀποκλειστικά,
πού κατὰ τὴ γνώμη του δέ διατυπώθηκαν ὀρθῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ τελευταῖα «πχ' ἄσιμέτι,
φέριμέτι του ἰδῶ» καί τὰ παρόμοια δίδει σ' αὐτὰ μιά ἐξήγησι ὅπως περιττὴ, γιατί τὰ φαι-
νόμενα αὐτὰ εἶναι αὐτονόητα καί δέν ἔχουν ἀνάγκη περαιτέρω ἐρμηνείας. Ἡ παρατήρησι
του ὅτι «τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι πιὸ διαδεδομένο στοῦ Λιβίου» (βλ. Ν. Π. Ἄνδριώτη ὀ.π.
69) δέν δύναται νάφορᾷ ἐμέ, γιατί τὸ βιβλίον μου ἄρχισε νά τυπώνεται στά 1959, πολὺ
πρὸ τῆς κυκλοφορίας (1962) τοῦ βιβλίου τοῦ Ν. Π. Ἄνδριώτη.

8. Δέ συμφωνῶ καί μέ ὅσα γράφει γιά τὴ λέξι «ἀμουκαίτζ'ά». Δέν τὴ λέγω τούρκικη,
ὡς ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ «λ. τουρκ. προελ.»· τούρκικη γράφω τὴ «μουκαέτζς» καί γράφοντας
τουρκικῆς προελεύσεως ὑπονοῶ πῶς σχηματίστηκε ἀπὸ πυρῆνα καθαρῶς τούρκικο, μέ
βάσι δηλ. τὴν τούρκικη λέξι μουκαέτζς.

9. Παρακάτω γράφει: «καί τὸ λεξιλόγιο ὁμοῦ δίνει λαβὴ γιά πολλὰς παρατηρήσεις»
καί, ἐνῶ περιμένω νάποφανθῆ, τί δέν ἔχει διατυπωθῆ ὀρθά, φιλολογεῖ γιά τὸ λυγγ'άζου,
πῶς ἐγινε ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο λύγξ, καί παραπέμπει σέ γραμματικὰς καί λεξικά, ὅπως καί γιά

τὸ σπληνίζου, πὼς ἔγινε ἀπὸ τὸ «σπλήνα» (;) καὶ τὸ χολῶ ἀπὸ τὸ χολή, γράφει δηλ. πράγματα περιττά κι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα κι ἀναμειγνύει νέα μέ ἀρχαία. Ἐγὼ τοῦ ἀντιπαρατηρῶ ὅτι ἔρχομαι ἀρχαίῳ χολά - ω (-ῶ) ἀπὸ τὸ χολή, ἀλλὰ καὶ χολό - ω (-ῶ) ἀπὸ τὸ χόλος. Δὲν τὰ διστάλλει κι ἐκφράζεται συγκεκριμένα.

10. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ λέξι κ' ἐπέ, κιπέ δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς κατὰ ποῖο τρόπο ἔχει καταχωριστῆ, γιατί γιὰ ξένες λέξεις καὶ μάλιστα γιὰ τουρκικες, ὅσες ὁ ἴδιος δὲν ἤξερα—διότι δὲν εἶμαι κι ἐγκρατῆς τῆς τουρκικῆς—ρωτοῦσα ἄλλους ἢ τουρκομαθεῖς ἢ καὶ οὐχὶ καὶ μέ πληροφοροῦσαν· φρόντιζα δὲ ἡ πληροφορία τους νὰ εἶναι ἔγκυρος. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι παρεισέφησε κατόπιν ἐσφαλμένης πληροφορίας.

Τὸ ἐπίρρημα ἔχει ἀντίστοιχο, νομίζω, τὸ ἀρχαίῳ εἰ δὲ μὴ καὶ προήλθε, ὅπως κι ἐκεῖνο ἀπὸ συντάξεις ἑλλειπτικῆς· π.χ. νὰ μὴ νδέης, κ' ἐπέ ὕστια, ὄ,τ κι νὰ κάμς, χαμένα· οἱ φράσεις αὐτὲς λέγονται καὶ κάπως πλήρεις: πὲ νὰ μὴ νδέης, κ' ὕστια, ὄ,τ κι νὰ κάμς, χαμένα· οἱ πλήρεις εἶναι· εἰπέ νὰ μὴ τύχης, σοῦ δώση ἡ μοῖρα, καί, ἂν σοῦ δώση, ἡ μοῖρα ὕστερα, ὄ,τι καὶ νὰ κάμης, ἀνωφελῶς θὰ τὸ κάμης.

11. Δὲ μπορῶ νὰ συμφωνήσω καὶ ὡς πρὸς ὅσα γράφει γιὰ τὴ φράσι μου «τέλει' ἀγαθῶν» τὰ θεωρῶ ἐξεζητημένα. Ἐκμειεῖθε θεωρίες κατὰ τὴ γνώμη μου ἀστήρικτες. Λέγει πὼς πρόκειται ἐδῶ γιὰ τέλη ἀγαθὰ καὶ τὸ συνδυάζει μέ τὸ Σολῶναιο «μηδένα πρό τοῦ τέλους μακάριζε». Δὲ μπορῶ νὰ συμφωνήσω, γιατί ἀκούει κανένας αὐτοῦς, ποῦ τὸ εὐχονται, νὰ λέγουν τέλει' ἀγαθὰ καὶ τότε - τότε καὶ τέλεια ἀγαθὰ.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω καὶ τὰκόλουθα. Στὸ τέλος τῆς κριτικῆς τοῦ γράφει κι αὐτά. «Ὅποιος ξέρει καλά, πόσο κοπιαστικὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀπασχόληση γιὰ ἕναν ΠΑΙΔΑΓΩΓΟ, αὐτὸς θὰ δεῖξῃ πλήρη ἀναγνώριση στὸ συγγραφέα γιὰ τὸν εὐτυχῆ αὐτὸ (;) καρπὸ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν πατρίδα του». Τοῦ ἀπαντῶ δὲ δέχομαι, ὅσα παραπάνω φθέγγεται. Δὲν ἐπιτρέπω σκέψεις κ' ἰδέες ἰδικές του νὰ τις παρουσιάξῃ ὡς ἰδικές μου· νὰ μέ ὑποκαθιστᾷ στὶς γνῶμές μου· οὔτε καὶ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ παιδαγωγοῦ στὴν προκειμένη περίπτωσι. Προέβην στὴ συγγραφῆ τοῦ βιβλίου μου αὐτοῦ ἀπὸ ἀγάπη ὄχι τόσο τῆς γενετήρας μου, ὅσο τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς πῶ μεγάλης Πατρίδος μου, τῆς Ἑλλάδος.

X. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Π. Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ΠΕΡΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Δημοσιεύουμε παρακάτω μιὰ ἀνέκδοτη, ὅσο ξέρουμε, ἐπιστολὴ ἢ, καλύτερα, ἕνα σύντομο ὑπόμνημα¹, ποῦ ὁ ἀείμνηστος Παντελῆς Μ. Κοντογιάννης ἔστειλε στὶς 11 Ἰουνίου τοῦ 1907 στὸν τότε Γενικὸ Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονικίη², σχετικὰ μέ τὴν ἔρευνα τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Μακεδονίας.

¹ Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Κοντογιάννης, ὁ πρῶτος ἱστορικός μας ποῦ ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ συστηματικὰ μέ τὴ νεώτερη ἱστορία μας, ἂν καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο,

¹ Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ, ποῦ εἶναι γραμμένο καὶ στὶς τέσσερις σελίδες διφύλλου χάρτου διαστάσεων 0,20×0,25, μοῦ τὸ παραχώρησε ὁ ὑπάλληλος τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν κ. Ἰωάννης Παπατσιούμας, ποῦ τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

² Ἀπὸ τὸ Μάιο τοῦ 1904 ὡς τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1907 Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονικίη ἦταν ὁ γνωστὸς γιὰ τὴ δράση του Λάμπρος Κορομηλάς. Βλ. γι' αὐτὸν: Βασ. Λαοῦρδα, Τὸ Ἑλληνικὸν Γενικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονικίης, 1903-1908, Θεσσαλονικίη 1961, σ. 11 κέ.